

INFORMACIJA

VI Tarptautinis baltistų kongresas

1991 m. spalio 2–4 d. Vilniuje buvo surengtas VI Tarptautinis baltistų kongresas, kuris dėl Maskvos blokados negalėjo įvykti iš anksto suplanuotu laiku – 1990 m. rudenį.

Šeštasis kongresas išsiskyrė iš kitų – jame nagrinėtos tik diachroninės baltistikos problemos. Be to, prieš pat kongresą Varšuvos universiteto Baltų filologijos katedra surengė tarptautinę baltistinę konferenciją „Colloquium Pruthenicum” – savotišką baltistų kongresų preliudiją (plačiau žr. p.116 t.). Daugumas kolokviumo dalyvių atvyko į Vilnių, skaitė čia pranešimus.

Kadangi kongreso tematika susiaurėjo, sumažėjo ir dalyvių. Maždaug pusė jų atvyko iš užsienio – Australijos, Bulgarijos, Danijos, Estijos, Gruzijos, Islandijos, Italijos, JAV, Latvijos, Lenkijos, Suomijos, tuometinės SSSR, Švedijos, Šveicarijos, Vokietijos. Tarp atvykusių – ne tik žinomi kalbininkai, nuolatiniai kongresų dalyviai, bet ir vienas kitas naujas tyrėjas.

Kongreso metu dirbo septynios sekcijos, iš viso perskaityta apie 90 pranešimų (tezių rinkinyje referuota 104). Plenariniuose posėdžiuose, kurie vyko Menininkų rūmuose, pranešimus skaitė daugiausia svečiai. W.P. Schmidas (Getingenas) kalbėjo apie kuršininkų tarmę, W.R. Schmalstiegas (Pensilvanija) – apie *-ta* dalyvių sintaksę lietuvių ir senovės indų kalbose. V. Žuravliovas (Maskva) gvildeno lingvistinio laiko problemą. Aktualius baltų ir slavų kalbų veiksmažodžio klausimus nagrinėjo J. Stepanovas (Maskva), buvo perskaitytas negalėjusio atvykti A. Bammesberger

erio (Eichštetas) pranešimas „Lietuvių *džiaugsmas*”. A. Girdenio pranešime iškelta originali žodžio galo priegaidžių kilmės ir raidos koncepcija. Priegaidžių opoziciją mokslininkas linkęs laikyti nauju fonologiniu reiškiniu, kurio tolesnę raidą skatino ir koregavo morfo(no)loginiai veiksniai.

Intensyviai dirbo akcentologijos ir fonetikos sekcija. D. Mikulėnienė kirčiavimą *baltūju*, *baltāja*, *baltūsios* etc. (plg. *baltu*, *balta*...) mėgino interpretuoti kaip ypatingą Saussure'o ir Fortunatovo dėsnio atvejį. J. Pabrėžo pranešimas buvo skirtas žodžio galo ir priegaidžių fonetinei evoliucijai žemaičių tarmėje. I. Remenytė ir B. Jasūnaitė analizavo šiaurės žemaičių faktus: pirmoji išryškino jaunajai kartai būdingą prozodemų niveliacijos tendenciją; antroji aptarė fonologines ir morfologines *ai*, *ei* vienbalsinimo sąlygas. B. Stundžio pranešime mėginta nušviesti dūrinių kirčiavimo raidą. A. Breidakas (Ryga) nagrinėjo latgalių tarmės priebalsių posistemo kilmę ir raidą, W. Smoczyński (Krokuva) pr. *semnē* interpretavo kaip abreviatūros atvejį [*zemei*], P. Vanagas (Ryga) aptarė *i* rašybą ir kokybę seniausiuose latvių raštuose. D. Edelman (Maskva) pranešime buvo kalbama apie **s>š satam* grupės kalbose fonetines sąlygas ir santykinę chronologiją, Ö. Poliakovo – apie sateminę palatalizaciją slavų kalbose, o V. Rūkė-Dravinia (Stokholmas) apžvelgė *r* tipo priebalsių pakitimus įvairiose kalbose. W. Mańczakas (Krokuva) analizavo neregularius

lietuvių kalbos fonetinius pakitimus, V. Č e k m o n a s kėlė subreguliarių fonetinių pakitimų problemą, V. B a l a i š i s aptarė gotų kalbos *ai* ir *au* vienbalsinimo chronologiją, E. G r i n a v e c k i e n ė s pranešimas buvo skirtas Jūravo lietuvių šnektos fonetinėms ir akcentuacinėms ypatybėms, V. G r i n a v e c k i o – galūnių dvibalsiams *-ai*, *-ei*, *-ui* žemaičių tarmėse, J. R a s m u s s e n a s (Kopenhaga) kalbėjo apie lietuvių kalbos metatoniją, V. Z e p a s (JAV) – apie latvių tarminių formų transponavimą į bendrinę kalbą, o J. L e v i n a s (JAV) – apie ją bendrinėje lietuvių kalboje.

Morfologijos sekcijoje S. A m b r a z a s aptarė keletą baltų ir slavų kalbų žodžių darybos bendrybių, S. T e m č i n a s priesagos *-ingas* veiksmažodinius vedinius interpretavo kaip vieną pagrindinių *u* kamieno būdvardžių refleksų. Informatyvūs jų pranešimai parodė, kad artimiausiu metu galima tikėtis istorinės žodžių darybos pažangos. Su žodžių daryba buvo susiję V. S k u j i n i o s (Ryga) pranešimas apie dūrinius XVII a. latvių kalbos žodynuose bei V. D e g t i a r i o v o (Rostovas prie Dono) pranešimas „Ide. **ā-collectiva* refleksai baltų ir slavų kalbose“. A. K a u k i e n ė analizavo *a*-kamienių veiksmažodžių sandarą, V. Ž u l y s mėgino paremti *o* kamieno dat.sg. galūnės tradicinį aiškinimą, o A. R o s i n a s aptarė lietuvių kalbos įvardžių ir daiktavardžių dviskaitos raidą. B. M e t u z a l ė s - K a n g e r ė s (Stokholmas) pranešime kalbėta apie diachroniją sinchroniniame latvių kalbos morfologijos apraše.

Plačiai buvo svarstomos kongrese lyginamosios istorinės s i n t a k s ė s problemos. Keletas šios sekcijos pranešėjų analizavo indoeuropiečių sintaksės reiškinius ir jų baltiškuosius refleksus. I. I v a n o v a (Sofija) kalbėjo apie lietuvių kal-

bos konstrukcijas su modaliniais veiksmažodžiais ir jų raidą ide. kontekste, K. K r a s u c h i n a s (Maskva) – apie ide. būsenos kategorijos atspindį baltų kalbose, S. V a l e n t a s – apie ide. poetinio teksto modelį (pastarajame pranešime remtasi A. Baranausko „Anykščių šileliu“). Baltų ir slavų kontaktams sintaksės srityje buvo skirti S. P r o c h o r o v o s (Minskas) ir V. K r y s k o (Ryga) pranešimai. Lietuvių bei latvių kalbų kai kurias konstrukcijas analizavo M. S a c h o k i j a (Tbilisis), konstrukcijas su posesyvinio kilmininku – J. B a l k e v i č i u s, baltų analitines konstrukcijas – S. T u m ė n a s. W. E u l e r i s (Miunchenas) išsamiai aptarė prūsų kalbos veiksmažodžio kategorijas, o A. J u d ž e n t i s savo pranešimą paskyrė *pigiau grybų* tipo lyginamajai konstrukcijai. J. R o z e n b e r g o ir I. D r u v i e t ė s (Ryga) pranešimuose apžvelgti latvių kalbos sintaksės mokslo raidos atskiri aspektai.

Leksikos ir frazeologijos sekcijoje R. E c k e r t a s (Berlynas) kalbėjo apie rytų baltų frazeologijos lyginamąjį istorinį tyrimą, A. V e i s b e r g a s (Ryga) – apie latvių biblinės frazeologijos raidą, L. V a b a (Talinas) – apie baltišką fragmentą estų drevinės bitininkystės leksikoje. G. G o b b e r i o (Milanas) pranešime buvo analizuojami „Lexicon Lithuanicum“ germanizmai, A. B a n k a v o (Ryga) – latvių kalbos galicizmai. Buvo išklaudyta ir daugiau pranešimų.

Gausi buvo e t i m o l o g i j o s ir o n o m a s t i k o s sekcija (surengti trys posėdžiai). Pranešimuose aptarta baltų kalbų pėdsakai slavų gyvenamųjų teritorijų vardyne (A. N e p o k u p n a s, Kijevas; M. K o n d r a t i u k a s, Varšuva; T. Z d a n c e w i c z i u s, Poznanė), latvių hidronimų ypatumai (L. B a l u o d ė, O. B u š a s, Ryga), XVIII a. lietuvių antroponimų tarminės ypatybės (M. R a m o -

n i e n é), etnoniminės lietuvių pravardės (A. B u t k u s).

Didelis dėmesys sekcijoje buvo skirtas vardyno etimologijoms. A. V a n a g o pranešime „Upių vardai *Neris* ir *Vilija*“ teigiama, kad pirminė upės vardo lytis buvusi *Velja*, kildintina iš s.sl. *velja* „didelė, didžioji“. V. M a ž i u l i s nagrinėjo baltų veiksmažodinės šaknies **keš-* (:**kaš-*) „šviesti, mirgėti“ kilmę. Remiantis ide. dialektų sateminiais /kentuminiais dubletais, manoma, kad greta ide. **kek'-* galėjo būti tas pats veiksmažodis ide. **k'ek'-*, kuris baltų kalbose virto **šeš-* ir kuris slypi hidronime *Šeš-lupė*.

B. S a v u k y n a s įrodinėjo, kad *Léipalingis* esąs ne dviejų priesagų vedinys, o dūrinys, kurio antrasis sandas yra fiziologinis terminas *lingis*, plg. *lingynas* „klampi vieta, pelkė“. J. O t k u p š č i k o v a s (Sankt Peterburgas) aiškino hidronimo *Moskva* kilmę, o S. K a r a l i ū n a s pateikė visiškai naują etnonimo *Aesti/Aisti* etimologiją.

Mažiau pranešėjų analizavo apeliatyvinę leksiką. A. K r e t o v a s (Voronežas) aptarė ide. **org'hi-* ir **ergh-* refleksus baltų ir slavų kalbose, S. P a v y d i s (Ryga) – s.a. *deorfan* ir lie. *dīrbti*, B. L a u m a n é (Ryga) – priesagos *-ait-* vedinius latvių kalboje. K. K a r u l i s (Ryga) kalbėjo apie magiją ir etimologiją.

Du posėdžius surengė r a š o m o s i o s kalbos istorijos sekcija. Pranešimuose aptarti tiek bendresni raštų kalbos ūalykai, tiek atskirų autorių veikalų kalba. Bendresnio pobūdžio pranešimus skaitė Z. Z i n k e v i č i u s („Dėl lietuvių bendrinės kalbos kilmės“) ir A. B l i n k e n a („Kalbos socialinis statusas ir raidos galimybės šimtmečių būvyje“). Pirmasis teigė, kad dabartinei bendrinei lietuvių kalbai pradžia davė A.Schleicherio ir F.Kuršaičio gramatikose aprašytas modelis; antroji pa-

brėžė, kad XVI a. istorinės aplinkybės neleido patiems latviams būti savo raštijos kūrėjais – šią misiją atliko vokiečių dvasininkai.

Kiti pranešimai buvo siauresnėmis temomis. P.U. D i n i (Piza) kalbėjo apie tai, kaip baltų kalbas suvokė Renesanso laikotarpio filologas A.Rocca. Keletas pranešėjų analizavo lietuvių bei latvių rašto paminklus. G. M i c h e l i n i (Parma) aptarė „Margarita Theologica“ lietuviškojo vertimo žodžių tvarką, V. D r o t v i n a s – rankraštinio žodyno „Clavis Germanico-Lithvana“ leksikografinį metodą, o G. S u b a č i u s – Kazimiero Kristupo Daukšos žodyną. J. P a l i o n i o pranešime kalbėta apie B.Vilento evangelijų taisymus, kuriuos darė anoniminis rytų aukštaitis; J. K a r a c i e j a u s – bandyta nustatyti tuos tyrimo metodus, kuriais remiantis būtų galima atsakyti į klausimą, ar J.Bretkūnas yra prisidėjęs prie Volfenbiutelio postilės vertimo, ar ne. A. V i d ž i ū n a s išskėlė nemaža archajiško kirčiavimo duomenų iš XVII-XVIII a. Rytų Prūsijos raštų. Latvių kalbos seniesiems raštams buvo skirtas T.G. F e n n e l l o (Australija) pranešimas (aptarti Langijaus ir Fyrekero žodynų ryšiai).

Sekcijos „Baltų kalbų kilmė, kontaktai ir dialektai“ dėmesio centre buvo prūsistikos problemos, kurias gvildeno J.P. L o c h e r i s (Bernas; „Prūsų ir slavų kalbų izoglosos“), L. P a l m a i t i s („Prūsų kalbos rekonstrukcijos problema“), E.P. H a m p a s (Čikaga; „Pr. drūwis“). Taip pat buvo išklaustas M. H a s i u k o (Poznanė) pranešimas apie jotvingių kalbą ir Dz. H i r š o s (Ryga) pranešimas apie kuršizmų arealinę diferenciaciją. K. L i u k k o n e n a s (Helsinkis) perskaitė pranešimą „Baltų dalyviai suomių kalboje“, G. B e n s e (Halė) – „A.F.Pottas ir baltų bei slavų kalbiniai santykiai“.

Kongreso pranešimai parodė, kad tęsiami senas tradicijas turintys vardyno ir skolinių tyrimai, gvildenamos įvairios istorinės fonologijos, morfologijos, akcentologijos, žodžių darybos ir sintaksės problemos. Nemaža dėmesio skiriama ir baltų tarmėms, rašto paminklams, baltistikos istorijos klausimams. Taigi lyg ir nematyti visiškai apleistų diachroninės baltų kalbotyros sričių. Vis dėlto daugumas pranešėjų gilinosi į siauras specifines problemas, labai stokojama fundamentalesnius klausimus keliančių pranešimų, kurie stimuliuotų mokslinę mintį. Baltistinių tyrimų koordinavimui ir mokslo pažangai, apskritai baltistinei veiklai plėtoti VI Tarptautinio baltistų kongreso dalyviai įkūrė Tarptautinę baltistų asociaciją, kurios centru pasirinktas Vilnius. Priimtas asociacijos statutai, išrinktas Tarptautinis baltistų komitetas, kurį sudaro 47 žymiausi 24 šalių baltistai. Komiteto prezidentu išrinktas A. Vanagas (Lietuva), viceprezidentais: A. Blinkena (Latvija), R. Eckertas (Vokietija) ir A. Rosinas (Lietuva).

*Vitas Labutis, Albertas Rosinas,
Bonifacas Stundžia*

Colloquium Pruthenicum

1991 m. rugsėjo 30–spalio 1 d. Varšuvos universiteto Baltų filologijos katedra, vadovaujama prof.dr. Wojciecho Smoczyńskiego, surengė tarptautinę konferenciją „Colloquium Pruthenicum“. Kartu buvo paminėtos ir Baltų filologijos katedros įkūrimo Varšuvos universitete pirmosios metinės. Konferencijoje perskaityti 22 pranešimai, po metų išleisti atskira knyga (Colloquium Pruthenicum primum/ Ed. by W. Smoczyński and A. Holvoet, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1992, 184 p.).

Po sveikinimo kalbų konferenciją pradėjo W. Schmalstiegas (JAV) pra-

nešimu apie prūsų kalbos būtąjį laiką. Įvairius prūsiškos klausimus nagrinėjo ir kiti pranešėjai. W. Maczaka (Krokuva) analizavo neregulius garsų pakitimus, sąlygojamus žodžių vartojimo dažnumo; S. Karaliūnas (Vilnius) įrodinėjo, kad pr. *swintian* „kiaulė“ yra ne germanizmas, o baltiškasis žodis, sietinas su lie. tarm. *svynas* „kiaulių migis, gardas“. V. Zepas (JAV) išskėlė prūsų žuvų pavadinimų svarbą baltų ir indoeuropiečių etimologijai. Atradimu buvo pavadinta J. Levino (JAV) informacija apie nepastebėtas prūsų kalbos glosas 1785 m. Karaliaučiuje išleistame G. Hennigo „Preussisches Wörterbuch“. R. Eckertas (Berlynas) svarstė prūsų kalbos frazeologijos klausimą, W. Smoczyskiš išskėlė originalią denazalizacijos hipotezę, pagal kurią prūsų kalboje vietoj laukiamo tautosilabinio junginio su n kartais pasirodo dvibalsis arba balsis. P. Vanago (Ryga) pranešimas buvo skirtas prūsų kalbos u kamieno būdvardžiams.

Dalis pranešimų buvo vienaip ar kitaip susiję su prūsų kalba. Šios kalbos reikšmę svarstant baltų ir slavų kalbų bendrystę pabrėžė H. Schalleris (Marburgas); E. P. Hampas (JAV) parodė, kad prūsų kalbos vienaskaitos vardininko formos (pvz., *broti*) yra svarbios ide. žodžio galui atstatyti. G. Michelinis (Parma) ieškojo bendrumų dviejuose vertimuose – prūsiškame Enchiridione ir lietuviškoje „Žemčiūgoje teologiškoje“. Apie prūsų kalbos motyvus latvių asmenvardžių sistemoje kalbėjo O. Bušas (Ryga), apie latvių, lietuvių ir prūsų hidronimų paraleles – L. Balodė (Ryga). P. Udini (Piza) aptarė Vaidevučio mitą P. Giambullario „Prūsijos aprašyme“ (1566). L. Palmaitis (Kaunas) ir B. Savukynas (Vilnius), negalėjusių atvykti į konferenciją, pranešimus perskai-